

UDK 811.163.42'367.623
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno za tisak 3. 10. 2000.

Krešimir Mićanović
Filozofski fakultet, Zagreb

Posvojni pridjevi i izražavanje posvojnosti

U tekstu se raspravlja o semantičkim tipovima pridjeva i njihovu opisu u hrvatskoj gramatičkoj i udžbeničkoj literaturi. Posebna se pozornost posvećuje posvojnim pridjevima sa sintaktičkoga i semantičkoga gledišta.

U drugom dijelu ovoga rada raspravlja se o pravilima koja se tiču uporabe posvojnog pridjeva i posvojnoga genitiva te se upozorava na to da se inzistiranjem na zamjeni posvojnoga genitiva posvojnim pridjevom nerijetko poništavaju relevantne razlike koje među njima postoje.

Posvojnim pridjevima i posvojnim zamjenicama zajedničko je izražavanje posvojnosti. Za razliku od posvojnih zamjenica, čiji je broj u jeziku lako izbrojiv, to se ne može tvrditi za posvojne pridjeve. S obzirom na to da posvojni pridjevi nastaju dodavanjem sufiksa na osnovnu riječ (imenicu), posvojni pridjevi čine otvoreni popis.

Pored posvojnih zamjenica i posvojnih pridjeva u hrvatskome se jeziku posvojnost često izražava i posvojnim genitivom odnosno posvojnim dativom. Međutim, genitivnim i dativnim oblicima može se pridati značenje posvojnosti samo ovisno o sintaktičkoj konstrukciji u kojoj se nalaze, odnosno sintaktičkoj funkciji u rečeničnom ustrojstvu.

Sam termin *posvojni pridjevi*, kojim se želi jedan tip pridjeva razlikovati od drugih, svoje uporište ima prije svega u leksičkim obilježjima.

1.

Na samom početku gramatičkog opisa hrvatskoga jezika problematično je razriješena podjela pridjeva. Tako Tafra (1993) upozorava na neusustavljenost podjele pridjeva u današnjim gramatikama te napominje da je Kašić »zakomplicirao opis sa svojih šest vrsta« jer nije razlučio pridjeve od brojeva i zamjenica.

Pridjevi se tradicionalno dijele po značenju na opisne, gradivne i posvojne. Tako Brabec, Hraste, Živković (⁴1961) razlikuju opisne ili kvalitativne, »posvojne« ili posesivne te »gradevne« ili materijalne. Takva je trodijelna podjela i u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* (Simeon, 1969: II, 168–169) u kojem se navodi i: »među posvojne u širem smislu ubrajaju se i tzv. odnosni ili relativni pridjevi, tj. takvi koji označuju pripadanje u najširem smislu, npr. *konjska dlaka, dnevne novosti, godišnje doba*«.

U trećem svesku Akademijine gramatike (Babić i dr., 1991) trodijelna podjela na opisne, gradivne i posvojne pridjeve zamijenjena je podjelom na opisne ili kvalitativne, relacijske ili odnosne te gradivne (»posebna međuvrsta«). Dakle, posvojni su pridjevi podvrsta odnosnih.

Raguž (1997) razlikuje tri vrste pridjeva: opisne, odnosne i posvojne. Dakle, razdvaja odnosne i posvojne, a izostavlja gradivne pridjeve. Barić i dr. (³1995: 174) pridjeve tradicionalno dijele na opisne, posvojne koji »izriču pripadanje ili kakvu drukčiju povezanost onoga što znače imenice uz koje stoje s onim što znače riječi od kojih su izvedeni« i gradivne. Uz ovu, navodi se i dvodijelna podjela: opisni i odnosni.

Silić, Rosandić (1979) dijele pridjeve na kvalitativne i relacijske. Formalna razlika između njih jest u tome da kvalitativni mogu, a relacijski ne mogu imati nulti (leksički) morfem, tj. kvalitativni mogu, a relacijski ne mogu biti nemotivirani.¹ Kvalitativnim pridjevima izražava se svojstvo, a relacijskima izražava se pripadnost, tvarnost, namjena i odnos. Naime, posvojnima (*Ivanov kaput*), gradivnima (*drveni most*), finalnima (*puščani metak*) i pridjevima odnosa (*školsko doba*) zajedničko je da izražavaju stanovit odnos te se stoga svi skupa nazivaju pridjevima odnosa ili relacijskim pridjevima.

Dvodijelnu podjelu pridjeva na opisne i odnosne donosi Babić (²1991) odnosno Težak, Babić (¹¹1996).

Iz ovoga kratkoga pregleda razvidno je da se tradicionalna podjela pridjeva na opisne, gradivne i posvojne u pojedinim gramatikama zamjenjuje dvodijelnom (opisni i odnosni) pri čemu se posvojni pridjevi smatraju podvrstom odnosnih.

1 Usp. i Tafra (1995: 47): »Opisni pridjevi označuju jedno svojstvo predmeta (u najširem značenju riječi predmet), izdvojeno od svih drugih svojstava, koje može biti različita intenziteta, a odnosni pridjevi označuju svojstvo predmeta na osnovi odnosa prema drugom predmetu.« Autorica navodi da se ta dva razreda gramatički razlikuju po sufiksima, kategoriji kvalitativnosti, komparaciji, gramatičkoj oznaci vida, vrsti deklinacije i motiviranosti.

2.

Ovisno o tome govori li se o posvojnim ili odnosnim pridjevima i sufixi se nazivaju posvojnim ili odnosnim.² Babić (²1991: 356) prema završnim glasovima i prema raspodjeli sve odnosne sufikse dijeli u šest skupina:

1. sufixi *-ov, -ev, -in, -ljev* i ostali na *-ljev*;
2. sufixi koji završavaju na *-ski*;
3. sufixi koji završavaju na *-ni*;
4. sufixi koji završavaju na *-ji, -lji, -eći*;
5. sufixi koji završavaju na *-nji*;
6. sufix *-aći*.

Barić i dr. (³1995: 362–366) napominju da je teško odvojiti čiste odnosne pridjeve od posvojnih jer je često u istom pridjevu i značenje pripadanja i značenje odnosa. Za pridjeve kao što su *kišni ogrtač, zimski kaput* tvrdi se da odgovaraju na pitanje *kakav?* te da su bliži opisnim pridjevima. No, izdvaja se šest skupina posvojnih sufiksa koji su gotovo identični Babićevoj podjeli:

1. *-ov, -ev, -in, -ljev* — »izriče se pripadanje pojedincu (ako imenica označuje osobu), odnosno pripadanje vrsti (ako imenica označuje biljku ili životinju)«;
2. *-ji/-i, -inji* — »motivirani su najčešće imenicama za životinje i tada označuju odnos prema jedinki i prema vrsti«;
3. *-ski/-ki, -ovski/-evski, -inski, -ički, -ački, -anski* — »Ako je osnovna riječ osobna imenica, izriče se odnos prema množini ili neodređenom pojedincu, npr. *kovačka kliješta* za razliku od *kovačeva kliješta*.«;
4. *-ni, -ani, -eni, -ovni, -evni* — »znače pripadanje, npr. *državno dobro*, dakle imaju posvojno značenje, ali mogu značiti i samo neki odnos prema osnovnoj riječi, npr. *kišni ogrtač*, pa mogu imati i odnosno značenje«;
5. *-nji, -šnji, -ašnji*;
6. *-aći*.

3.

Dakle, različitim sufixima izražavaju se različiti odnosi posvojnosti. Ta je razlika očita ako se usporede sufixi *-ov, -ev, -in* i sufix *-ski*. Npr. *bratova pomoć — bratska pomoć, prijateljeva ruka — prijateljska ruka, majčina ljubav — majčinska ljubav*. Kod posvojnih pridjeva na *-ov, -ev, -in* značenje posvojnosti povezano je s određenosti. Posvojni pridjevi služe kao osnovno sredstvo izražavanja pripadnosti jednoj određenoj osobi čije se ime sastoji od jedne riječi i koje nema nikakvih atributa (Golovačeva i dr., 1989: 135). Suffixi *-ov, -ev, -in*

2 Uvid u gramatike otkriva neusuglašenosti u vezi s brojem sufiksa koji služe za tvorbu posvojnih pridjeva. Usp. npr. Brabec, Hraste, Živković (⁴1961) i Barić i dr. (³1995).

moгу se nazvati i konkretnim relacijskim, a –ski apstraktnim relacijsko–kvalitativnim (Silić, Rosandić, 1979: 102). *Majčina* u *majčina ljubav* ima relacijsko značenje te upućuje na konkretnu osobu, a *majčinska* u *majčinska ljubav* ima relacijsko–kvalitativno značenje i upućuje na apstraktnu osobu.

Pridjevi na –ski izriču odnos prema množini ili prema neodređenom pojedincu (*majčinska*) i oponiraju pridjevima na –ov, –ev, –in od iste osnove (*majčin*) koji označuju pripadanje određenom, poznatom pojedincu. Odabrani primjeri olakšavaju zaključak da pridjevi na –ov, –ev, –in pojačavaju identifikacijsku sposobnost imenice, dok pridjevi na –ski pojačavaju sposobnost uopćavanja, smanjuju konkretizaciju i individualizaciju (Stojanović, 1996).

4.

Međutim, postoje primjeri posvojnih pridjeva na –ov, –ev, –in za koje se ne može reći da izriču (samo) pripadanje pojedincu:

- a) slavujev glas³
- b) Schanzov ovratnik
- c) U Varaždinu započela gradnja Čačićevih stanova.

U primjeru a) sufiks –ev ne označava samo pripadanje vrsti nego i nešto svojstveno vrsti.⁴ Primjer b) iziskuje »enciklopedijsko znanje« da bi se mogao primjereno interpretirati. Naime, pouzdavajući se samo u »znanje o jeziku«, poništiti će se razlika između *Schanzova ovratnika* i *Petrova ovratnika*. Medicinski leksikon ponudit će objašnjenje da je Schanzov ovratnik pomagalo koje se koristi u konzervativnom tretmanu nestabilnosti vratne kralježnice različitih uzroka. Da bi se razumjela rečenica c) izgovorena na televiziji, potrebno je znati izvanjezične činjenice, razumjeti društveni kontekst unutar kojeg su *Čačićevi stanovi* zapravo stanovi koji će biti izgrađeni po modelu koji je predložio ministar Čačić. Ti primjeri pokazuju da su –ov, –ev postali apstraktnim relacijsko–kvalitativnim sufiksima.

5.

Dok Maretić (²1931: 322) za sufiks –ski navodi da »je veoma običan nastavak za pridjeve, koji znače, čije je što; oni se tvore od imenica svih triju rodova, i to i od onih, koje znače što živo i koje znače što neživo«, Golovačeva i dr. (1989: 141–142) za isti sufiks i »sufiksalne komplekse« koji uključuju –sk–navode da su u suvremenim slavenskim jezicima prešli iz razreda sredstava za tvorbu posvojnih pridjeva u razred tvorbenih sredstava odnosnih pridjeva. Po-

3 Anić (²1994) razlikuje generičko značenje (upućuje na opće značenje vrste prema jedinki, npr. *jastrebov kljun* = kljun svakog jastreba, jastreba općenito) i referencijalno značenje (upućuje na značenje jedinice prema vrsti općenito, npr. *jastrebov kljun* = kljun jednoga, individualiziranog jastreba).

4 Stevanović, ⁵1989: 543–544.

moću ovoga sufiksa tvori se vrlo velika skupina pridjeva sa značenjem »svojestvenim nekome i nečemu« (npr. *školsko dvorište, gradski park*).

Pridjevi koje navode Golovačeva i dr. ipak samo dijelom potkrepljuju tvrdnju o prijelazu sufiksa –ski iz razreda sredstava za tvorbu posvojnih pridjeva. Naime, *školsko* u *školsko dvorište* specificira kakvo je to dvorište i time ga odvaja od drugih dvorišta koja se ne odnose na školu, ali ujedno kazuje da je to dvorište koje pripada školi, koje je u vlasništvu škole.

Uspoređujući –ski u *školski* (*školsko dvorište*) sa –ski u *majčinski* (*majčinska ljubav*) nadaje se zaključak da je –ski u *školski* manje »apstraktno relacijsko–kvalitativno« nego –ski u *majčinski*, odnosno da –ski u *školski* pojačava identifikacijsku sposobnost imenice koja omogućuje da se *školski* u *školsko dvorište* interpretira i kao odgovor na pitanje o tome čije je dvorište.

Sufiks –ski u navedenim primjerima (*školsko dvorište, gradski park*) dijelom preuzima značenje posvojnosti koje inače sadržavaju sufiksi –ov, –ev, –in. Naime, s obzirom na to da se radi o imenicama od kojih se ne može izvesti posvojni pridjev sufiksima –ov, –ev, –in: *školino/*školovo dvorište, *gradov park. U primjerima kada imenica ima semantičko obilježje [+ ljudsko]+[živo], moguće je tvoriti pridjevne oblike sufiksom –ov, –ev, –in (*bratov, prijatelj, majčin*), kojima se izriče pripadanje određenom pojedincu i sufiksom –ski (*bratski, prijateljski, majčinski*), kojim se izriče odnos prema neodređenom pojedincu ili prema množini. Dakle, apstraktnim relacijsko–kvalitativnim sufiksom –ski u *majčinska* izražava se prije svega kvalitativnost, a taj se sufiks nalazi u odnosu komplementarne distribucije s relacijskim konkretnim sufiksom –in u *majčina* kojim se izražava posvojnost. Sufiksom –ski u *školski* izražava se kvalitativnost, ali i posvojnost jer ne postoji komunikacijski ovjereni komplementarni pridjevski oblik sa sufiksima –ov, –ev, –in kojim bi se ponajprije izražavala posvojnost (*školov/*školin).

Odnosi između navedenih primjera mogu se prikazati i ovako:

majčin		majčinski
bratov		bratski
prijatelj		prijateljski
P_____		_____K
	slavujev	Schanzov
		Čačićevi
		školski
		gradski

Na početnoj točki ovako zamišljene ljestvice posvojnosti nalaze se primjeri posvojnih pridjeva na –ov, –ev, –in kojima se izriče pripadanje pojedincu. Na krajnjoj točki nalaze se primjeri pridjeva koji su izgubili prvotno značenje posvojnosti (npr. *Schanzov*) ili se značenje posvojnosti može samo rekonstruirati (*majčinska*). Primjeri poput *slavujev, školski, gradski* nalaze se između krajnjih točaka posvojnosti i kvalitativnosti. Na ljestvici se može očitati i postupno gubljenje prvotnog značenja sufiksa –ov, –ev, –in (»konkretno relacijsko značenje«), odnosno značenja sufiksa –ski (»apstraktno relacijsko–kvalitativno značenje«).

6.

Značenje sufiksa ovisi o tvorbenoj osnovi kojoj se dodaje. Tako se sufiksom –ov u *bratov* izriče pripadanje pojedincu, a u *pijetlov* pripadanje i jedinki i vrsti. Usporede li se primjeri *Petrov* i *Schanzov*, *Mićićevi* i *Čačićevi*, očito je da se značenje posvojnih pridjeva ne može otkriti samo na osnovi morfoloških obilježja, odnosno u okviru tvorbe riječi jer sufiks –ov odnosno –ev ima isto značenje u navedenim posvojnim pridjevima.

Potrebno je razmotriti i funkciju posvojnih pridjeva u rečeničnom ustrojstvu. Naime, posvojni pridjevi u sintaktičkim konstrukcijama zauzimaju mjesto kongruentnih atributa koji se slažu s imenskom riječju u rodu, broju i padežu. Nazivaju se pridjevskim atributima te u običnom i neutralnom redu riječi stoje ispred svoje imenice (Katičić, 1991: 400). Međutim, da bi se razlikovalo značenje sintagmi *Petrov ovratnik* i *Schanzov ovratnik*, *Mićićevi stanovi* i *Čačićevi stanovi*, potrebno je napraviti značenjsku analizu spojeva riječi, a to svakako uključuje objašnjenje pojma posvojnosti.

U svakodnevnoj jezičnoj upotrebi posvojnost je povezana s pojmom vlasništva odnosno posjedovanja (Lyons, 1977: 722). Upotrijebljen u lingvistici pojam posvojnost označava odnos koji se uspostavlja između onoga koji posjeduje i onoga što se posjeduje. To je odnos između subjekta posvojnosti (posjednik, posesor) i objekta posvojnosti (posjedovano, posesum), pri čemu posjedovano pripada posjedniku. Odnos koji postoji između jednog posjednika i jednog posjedovanoga ne mora biti identičan odnosu koji se uspostavlja između nekoga drugog posjednika i nekoga drugog posjedovanog. Odnos ovisi o semantičkim obilježjima entiteta koji ulaze u taj odnos. Pri rekonstrukciji odnosa koji se uspostavlja između dvaju entiteta pomaže nam i izvanjezični kontekst, kao u navedenim primjerima, da identificiramo tip posvojnosti (*Petrov ovratnik* → *Petar ima ovratnik*, *Mićićevi stanovi* → *Mićić ima više stanova* za razliku od *Schanzov ovratnik* → **Schanz ima ovratnik*, *Čačićevi stanovi* → **Čačić ima više stanova*).

Već razmatrani primjeri (*majčina ljubav* — *školsko dvorište*) zahtijevaju dodatno objašnjenje u vezi sa značenjem posvojnosti. Naime, neprijeporno značenje posvojnosti (*majčina*) uvjetovano je i time što je ispunjen jedan od bitnih preduvjeta posvojnosti — semantičko obilježje subjekta posvojnosti [+ ljudsko]. Naime, Seiler (1983: 4) ističe da su prototipska obilježja posjednika [+ živo], [+ ljudsko] i [+ ego] te da je za razumijevanje posvojnosti bitna biokulturalnost koja uključuje posjednika–ljudsko biće:

»Semantički, područje posvojnosti može se definirati kao biokulturalno. To je odnos između ljudskog bića i njegovih srodnika, dijelova njegova tijela, njegovih materijalnih dobara, njegovih kulturalnih i intelektualnih ostvaraja. Šire promatrano, to je odnos dijelova spram cjeline organizma.«

Ako se u potpunosti preuzme Seilerov stav, tada primjeri poput *školsko dvorište*, *gradski park* ne pripadaju području posvojnosti. Prihvatljivije je gle-

dište Golovačeve i dr. (1989) koji polaze od toga da je kategorija posvojnosti prostorna koncentrična (antropocentrična) struktura u središtu koje se nalazi čovjek. No, posjednik nije samo čovjek jer apstrahiranje omogućuje da se onomu što je prije moglo biti samo posjedovano prizna pravo na posjedovanje. Očito je, naime, da se u središtu značenja posvojnosti nalaze posvojni pridjevi koji se tvore od imenica za žive jer samo oni mogu biti »realni posesor« (Sawicka, 1978). Pridjevni oblici poput *školsko dvorište*, *gradski park* ne pripadaju središtu područja posvojnosti, no o njihovoj posvojnosti odlučuje leksički i situacijski kontekst (Sawicka, 1978).

7.

Nijanse značenja ovise o sufiksu (npr. –ov ili –ski), osnovi pridjeva (npr. *Marijan-ov*, *sokol-ov*, *javor-ov*) te o značenju sintagme posvojni pridjev + imenica (*Schanzov ovratnik*, *Petrov ovratnik*).

Sa sintaktičkoga gledišta posvojni je pridjev pridjevski odnosno kongruentni atribut, a s gledišta semantike posvojnosti posvojni pridjev jest subjekt posvojnosti (posjednik), a imenica koju pobliže određuje jest objekt posvojnosti (posjedovano). Ovisno o semantičkim obilježjima posjedovanog mogu se razlikovati i različiti tipovi posvojnosti iako je riječ o istom posjedniku.

- a) Ivanov automobil
- b) Ivanova ruka
- c) Ivanova majka

Primjer a) jest otuđiva posvojnost, dok je u primjerima b) i c) riječ o neotuđivoj posvojnosti. *Ivanova ruka* primjer je inherentne posvojnosti kojom se uspostavlja odnos između dijela i cjeline, stoga se može nazvati i partitivnom posvojnošću. Primjer c) također je primjer inherentne posvojnosti, odnos srodstva. Može se nazvati i recipročnom posvojnošću (*Ivanova majka — majčin sin*). *Ivanov automobil* primjer je posvojnosti sensu stricto. Takav tip posvojnosti Heine (1997: 34–39) naziva trajnom posvojnošću (»Posjedovano je vlasništvo posjednika i obično se podrazumijeva da posjednik ima legalno pravo nad posjedovanim. /... / Može se reći da pojam trajne posvojnosti najtješnje korespondira s pojmom vlasništva koji se rabi u zapadnim društvima.«) i smatra ga središnjim prototipom jer sadrži svih pet prototipskih obilježja posvojnosti:

1. posjednik je ljudsko biće
2. posjedovano je konkretni entitet
3. posjednik ima pravo korištenja posjedovanog
4. posjednik i posjedovano nalaze se u prostornoj blizini
5. posvojnost nema zamislivo vremensko ograničenje.

8.

O odnosu posvojnih pridjeva i posvojnoga genitiva, odnosno o zamjenjivosti posvojnoga genitiva posvojnim pridjevom, često se piše u gramatičkim priručnicima.⁵ O tome kada se »posjedovnik« mora izražavati »pridavnici posjedovnim«, a kada »mora stajati u genitivu« piše Veber (1859). I Maretić (²1931) nabroja slučajeve kada se posvojni genitiv zamjenjuje posvojnim pridjevom. Brabec, Hraste, Živković (⁴1961: 223) upozoravaju da »Umjesto prisvojnih pridjeva ne valja bez potrebe uzimati genitiv imenice kad uz nju nema dodatka. Ne valja: *omladina Zagreba* već treba: *zagrebačka omladina*.« U Pavešićevu *Jezičnom savjetniku* (1971: 356) savjetuje se: »Ne treba upotrebljavati posvojni (posesivni) genitiv ako se to može izreći posvojnim pridjevom. Nepotrebno je: *Studenti i studentice Zagreba. /.../. Bolje je: Zagrebački studenti i studentice*.« Težak, Babić (¹¹1996: 254) također propisuju da se posvojni genitiv ne upotrebljava kada se umjesto njega može upotrijebiti posvojni pridjev (npr. umjesto *knjiga od Zdenke* treba *Zdenkina knjiga*). Raguž (1997: 120) navodi da je posvojni genitiv načelno nepravilan ako je riječ o pripadnosti konkretnome vlasniku te da ga zamjenjuje posvojni pridjev (npr. *Marinkovićevo djelo*).

Dakle, atributna posvojnost može se izražavati posvojnim genitivom i posvojnim pridjevom. Normativna tradicija zahtijeva da se prednost daje posvojnim pridjevima. Upotreba posvojnoga genitiva ovjerena je (1) kada se uz genitiv nalazi odredba (*automobil moga prijatelja*); (2) kada postoje zapreke u izvođenju pridjeva jer morfološka struktura imenice nije podložna adjektivizaciji (*stanovnici Prekrižja*) (Ivić, 1959; Babić, 1993c; Kuna, 1999). Golovačeva i dr. (1989: 143–144) navode još tri pravila: 1. izražavanje pripadanja većem broju osoba (*odmor rudara, volja gospodara*); 2. ime posjednika izraženo poimeničnim pridjevom (*lice bezrukog, gospodar vjernih*); 3. posjednik izražen imenicom koja označava neživo (*oštrica noža, kule grada*). U svim ostalim slučajevima treba upotrebljavati posvojne pridjeve.

9.

S obzirom na to da je glavni razlog normativnim zahvatima u standardnom jeziku postojanje inačica (Pranjković, 1996), odnos posvojnoga genitiva i posvojnog pridjeva jest problem o kojem se učestalo piše u jezičnim savjetnicima. Pri tom se proskribira upotreba posvojnoga genitiva i preporučuje upotreba posvojnog pridjeva.

5 O tim dvama načinima izražavanja posvojnosti u slavenskim jezicima Golovačeva i dr. (1989: 146–147) govore kao o sinonimskim. Konstrukcije s genitivom u nizu slavenskih jezika, osim u bugarskom, češkom, slovenskom, hrvatskom i srpskom jeziku, vrlo su česte i opterećene različitim nijansama posvojnog značenja. Prema njihovu istraživanju zastupljenost posvojnih pridjeva odnosno genitiva u pojedinim slavenskim jezicima iznosi (u postocima):

	rus.	polj.	češ.	slov.	hrv.	sloven.
posvojni pridjev	22,3	5,8	94,3	83	93,1	98,2
genitiv	77,7	94,2	5,7	17	6,9	1,8

Tako npr. Andrić u *Braniču jezika hrvatskoga* (²1911: 56) propisuje da se ne smije reći »dobio sam pismo sestre: nego sestrino«. Dvojbu da li pisati *Zlatarićeva ulica* ili *Zlatarića ulica* Jonke (1956–57: 32) razrješava: »Posvojni genitiv mora se u takvu slučaju zamijeniti posvojnim pridjevom.«

Težak (1990: 152–153) daje prednost pridjevu, a ne genitivu (*seljački dijalog*, a ne *dijalog seljaka*). »Nalet genitiva« objašnjava sve većom ovisnošću o stranim jezicima⁶, ali jedan od razloga upotrebe genitiva »može biti« i višeznačnost pridjeva na -ski, -ji, -nji. (»Ti odnosni ili posvojni pridjevi mogu poprimiti i značenje kvalitativnih pridjeva.«).

Posebnu pozornost normativaca privlači konkurentski odnos posvojnoga genitiva odnosno posvojnog pridjeva u vezi s vlastitim imenima.

Jonke (²1965: 361–362) objašnjava da je »i prosječnom jezičnom stručnjaku« poznato da posvojni pridjevi poput *hrvatski* imaju dva osnovna značenja: 1. nacionalno i 2. teritorijalno. »Najosjetljivijima« Jonke poručuje da to trebaju znati »pa će se mnogi nespornost ukloniti«. O povlaštenu statusu posvojnoga genitiva, koji mu priskrbljuje »politička podobnost« napisani su brojni članci (usp. Težak, 1990; Težak, 1995; Babić, 1993a; Babić, 1993b). U 90-im zamijećena je pak povlaštenost posvojnog pridjeva na račun posvojnoga genitiva, opet »iz političkih razloga« (Pranjkić, 1998: 123–124). Razloge zbog kojih bi se davala prednost npr. nazivu društva književnika *Društvo hrvatskih književnika* (1900–1945, od 1990. god.), odnosno *Društvo književnika Hrvatske* (1945–1990), trebalo bi potražiti i u empatiji. Naime, empatija je zauzimanje stava, izbor kuta iz kojeg će se opisivati događaj odnosno govoriti o nekome. Za davanje prednosti nazivu koji sadrži posvojni pridjev ili posvojni genitiv važna je govornikova identifikacija.⁷ Otuda je jasnije zašto Jonke piše o »najosjetljivijima« u svome članku. Izbor posvojnog pridjeva zapravo znači postojanje, a izbor posvojnoga genitiva nepostojanje empatijskog odnosa (Ivić, 1987).

10.

Kuna (1999: 3) je preispitujući problem norme i posvojnoga genitiva bez odredbe nedvojbeno pokazao na nizu primjera da »dosljedna i doslovna zamjena svakoga atributnoga (adnominalnoga, priimeničkoga) genitiva bez odredbe pridjevom s komunikacijskoga je stajališta nemoguća«. Tako su normativisti zahtijevali zamjenu genitivnih oblika posvojnim pridjevima:

tvrdnja Markovića > Markovićeva tvrdnja
 festival djeteta > dječji festival
 put svile > svileni put
 red vožnje > vozni red

Neutemeljenost normativističkih intervencija uočena je u tome da se pojam posvojnoga genitiva odnosio i na sintaktičke konstrukcije kojima nije svojstve-

6 Golovačeva i dr. (1989: 144) navode mišljenja nekih lingvista koji širenje posvojnog genitiva na račun posvojnog pridjeva povezuju s utjecajem drugih jezika.

7 O pojmu empatije usp. Mihaljević 1990.

na posvojnost, u kojima ne postoji mogućnost parafraze s glagolom *imati*⁸. Dakle, s obzirom na to da konstrukcije a), b), c), d) nisu posvojne⁹, nisu posvojni genitivi, ne mogu se zamijeniti posvojnim pridjevima.

Prihvatimo li ovako postavljeno razgraničenje između posvojnoga genitiva i drugih imeničkih atributa, jasno je da sintagme *lice žene*, *oči kovača*, *ruke upraviteljice* ne krše normu i da ih ne treba zamjenjivati posvojnim pridjevima. Naime, sve su sintagme genitivi cjeline¹⁰, a ne posvojni genitivi. Međutim, problem je u tome što te sintagme udovoljavaju temeljnom kriteriju za određivanje odnosa posvojnosti — mogućnost parafraze s glagolom *imati*:

lice žene¹¹ → žena ima lice
oči kovača → kovač ima oči
ruke upraviteljice → upraviteljica ima ruke

S obzirom na postavljeni kriterij, navedene su sintagme posvojne. Njima se ne izriče isti tip posvojnosti kao sintagmama poput *sin roditelja*, *mreže moga djeda*, ali im se ne može poreći posvojnost.

Kuna (1999) navodi sintagmu *mladunče srne* koja je neprijeporno posvojna (neotuđiva posvojnost) i koja udovoljava kriteriju parafraze s glagolom *imati* (*srna ima mladunče*). U skladu s normativističkim zahtjevima posvojni genitiv *mladunče srne* trebao bi biti zamijenjen posvojnim pridjevom *srnino mladunče*. S gramatičkoga gledišta ta je zamjena potpuno opravdana jer se uz genitiv ne nalazi atribut (*mladunče lijepe srne*), ne postoje zapreke u izvodenju posvojnog pridjeva (od imenice *srna* može se izvesti *srnin*)¹². Ipak je sintagma *mladunče srne* prihvatljiva. Usporedimo li je sa sintagmama *dojenče majke*, *beba majke*, razloge te prihvatljivosti treba tražiti u semantičkim obilježjima posjednika (*srna*) [– ljudsko]. Iako između sastavnica sintagmi *dojenče majke*, *beba majke* odnosno *mladunče srne* postoji identičan odnos roditelj–potomak, različita semantička obilježja posjednika utječu na prihvatljivost posvojnoga genitiva.

11.

Pravilan je samo pridjevski oblik *Ropske duše*, tvrdi se u jednom članku (Kovačević, 1998: 125). Čime se može opravdati ovakav sud? Sintagmi *ropske duše* svojstvena je posvojnost, a postoji i mogućnost parafraze (*robovi imaju dušu*). Međutim, normativistika često previda da posvojni genitiv nije jednak posvojnog pridjevu. Razlika između *ropske duše* i *duše robova* nije samo u više-

8 Seiler (1983: 2): »Transformacijska gramatika pokušala nas je uvjeriti da su sve posvojne konstrukcije izvedene iz dubinske strukture s glagolom 'imati' ili da je 'imati' samo indikator posvojnosti i nema mjesto u dubinskoj strukturi /... /.« Usp. Ivić 1967, Melvinger 1978–1979.

9 Podjela imeničkih atributa prema Katičić (2)1991.

10 Podjela imeničkih atributa prema Katičić (2)1991.

11 Usp. Ivić (1967). Determinator uopćavanja implicitno je prisutan u genitivnom obliku (*osmijeh žene*), ali ne i u pridjevskom (*ženin osmijeh*).

12 Usp. *srna* — *srnin*, *srneći* odnosno *koza* — **kozin*, *kozji*.

značnosti sufiksa –ski. Točno je da se sintagmom *ropske duše* izražava posvojnost. Međutim, sintagmom *duše robova* izražava se samo posvojnost. Naime, posvojnim se genitivom precizno i jednoznačno izražava posvojnost za razliku od pridjeva kojim se izražava i posvojnost i kvalitativnost. Osim toga, konstrukcija imenica u nominativu + imenica u genitivu omogućuje da se ime posjednika izražava imenicom. Time se subjekt posvojnosti (imenica *robovi*) stavlja u paradigmatički odnos s drugim subjektima posvojnosti (imenica *podanik* — *duše podanika*; *nesretnik* — *duše nesretnika*; *vjernik* — *duše vjernika*). Svim se navedenim primjerima izražava posvojnost. Obratimo pozornost sada na konstrukciju pridjev + imenica koja omogućuje da se subjekt posvojnosti izražava posvojnim pridjevom. Time se subjekt posvojnosti (pridjev *ropski*) stavlja u paradigmatički odnos s drugim subjektima posvojnosti (*podaničke*, *vjerničke*), ali i s pridjevima kojima se uopće ne može izraziti posvojnost (*nesretne*, *vjerne*, *grešne*).

		vjerničke	
	podanika	podaničke	
duše	robova	ropske	duše
	vjernika	grešne	
		vjerne	

Konstrukcije *duše robova* i *ropske duše* različite su sintaktičke konstrukcije (imenički atribut odnosno pridjevski atribut). One se razlikuju i morfološki (imenica + imenica; pridjev + imenica). Semantički se njihova značenja samo dijelom preklapaju. Dakle, te dvije razmatrane konstrukcije nisu ni morfološki, ni sintaktički, ni semantički jednake. Naslov romana mogao bi biti izražen i sintagmom *Ropske duše*, ali to ne znači da bi time bio jednak naslovu *Duše robova*.

12.

Posvojnost je semantički odnos koji je određen suodnosom subjekta posvojnosti i objekta posvojnosti. Dakle, kod posvojnoga genitiva posvojnost se uspostavlja između, sa sintaktičkoga gledišta, imenice u nominativu i imenice u genitivu pri čemu se radi o gramatičkoj vezi jakog upravljanja, a imenica u genitivu jest imenički atribut. Sa semantičkoga gledišta, uspostavlja se veza između posjednika i posjedovanoga koji imaju različita semantička obilježja i u skladu s tim ostvaruju različite odnose. Posvojni su pridjevi gramatikalizirane riječi koje su, za razliku od posvojnoga genitiva, morfološki obilježene. Međutim, značenja su sufiksa promjenjiva. Značenje posvojnosti ovisi i o osnovi riječi kojoj se dodaju. Sa sintaktičkoga gledišta posvojni pridjevi jesu pridjevski atributi koji se slažu u rodu, broju i padežu s imenicom koju pobliže određuju. Taj gramatički odnos između posvojnoga pridjeva kao pridjevskog atributa i upravne imenice jest sročnost pri čemu upravna imenica pretkazuje gramatička obilježja posvojnoga pridjeva. Sa semantičkoga gledišta posvojni pridjev jest subjekt posvojnosti, a imenica uz koju stoji objekt posvojnosti. Između njih uspostavljaju se različita posvojna značenja ovisno o semantičkim obilježjima posjednika i po-

sjedovanoga. Iako sa sintaktičkoga gledišta posvojni pridjev ne mora imati uza se upravnu riječ, za razliku od posvojnoga genitiva, značenje posvojnosti posvojnih pridjeva uvijek uključuje objekt posvojnosti. Upravo semantička obilježja posjedovanoga često služe kao osnova za razlikovanje tipova posvojnosti.

Dakle, posvojni genitiv (imenički atribut) i posvojni pridjevi (pridjevski atribut) dvije su različite sintaktičke konstrukcije kojima se izražavaju različiti tipovi posvojnosti. Revno služenje »ideologiji standarda koja promovira uniformnost na račun raznolikosti« (Milroy, Milroy, 1985) prijeti poništenju semantičkih, komunikacijskih i pragmatičkih razlika koje postoje između tih dviju konstrukcija.

Literatura

1. Andrić, Nikola (²1911), *Branič jezika hrvatskoga*, Zagreb.
2. Anić, Vladimir (²1994), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb.
3. Babić, Stjepan (²1991), *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, nacrt za gramatiku, Zagreb.
4. Babić, Stjepan (1993a), *Šepav izlazak iz genitiva posvojnog*, *Vjesnik*, Zagreb, 27. 2. 1993.
5. Babić, Stjepan (1993b), *O genitivu posvojnog opet*, *Vjesnik*, Zagreb, 23. 10. 1993.
6. Babić, Stjepan (1993c), *U jarmu genitiva posvojnoga*, *Vjesnik*, Zagreb, 30. 10. 1993.
7. Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Moguš, Milan, Pavešić, Slavko, Škarić, Ivo, Težak, Stjepko (1991), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, nacrti za gramatiku, Zagreb.
8. Barić, Eugeniya, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija (³1995), *Hrvatska gramatika*, Zagreb.
9. Brabec, Ivan, Hraste, Mate, Živković, Sreten (⁴1961), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb.
10. Golovačeva, A. V., Ivanov, Vjač. Vs., Mološnaja, T. N., Nikolaeva, T. M., Svešnikova, T. N., (1989), *Kategorija posesivnosti v slavjanskih i balkanskih jazykah*, Moskva.
11. Heine, Bernd (1997), *Possession: cognitive sources, forces, and grammaticalization*, Cambridge University Press. Cambridge.
12. Ivić, Milka (1959), *Srpskohrvatski padežni oblici obavezno praćeni odredbom kao pomoćnim morfološkim znakom*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 4: 151–163.
13. Ivić, Milka (1967), *Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovna sufixom -ov (-ev, -ovljev, -evljev), -in u odnosu »kombinatoričkih varijanata«*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 10: 257–262.
14. Ivić, Milka (1987), *O nekim srpskohrvatskim gramatičkim fenomenima uslovljenim empatijom*, *Južnoslovenski filolog*, Beograd, XLIII: 41–47.
15. Jonke, Ljudevit (1956–57), *Zlatarićeva ulica ili Zlatarića ulica?*, *Jezik*, Zagreb, 5, 1: 31–32.
16. Jonke, Ljudevit (²1965), *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb.
17. Katičić, Radoslav (²1991), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, nacrt za gramatiku, Zagreb.
18. Kuna, Branko (1999), *Norma i posvojni genitiv bez odredbe*, *Jezik*, Zagreb, 47, 1: 1–9.
19. Kovačević, Marko (1998), *Hrvatski jezik između norme i stila*. Jezični članci, polemike i rasprave, Zagreb.
20. Lyons, John (1977), *Semantics I, II.*, Cambridge.
21. Maretić, Tomislav (²1931), *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb.
22. Melvinger, Jasna (1978–79), *Atribucije s pridjevom na -ski*, *Jezik*, Zagreb, 26, 4: 108–116.

23. Milroy, James, Milroy, Lesley (1985), *Authority in language*. Investigating language prescription and standardisation, London, New York.
24. Mihaljević, Milan (1990), *Upotreba povratnopolosvojne zamjenice svoj u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Wiener Slavistisches Jahrbuch, Ergänzungsband VIII: 145–156.
25. Pavešić, Slavko (ur.) (1971), *Jezični savjetnik s gramatikom*, Zagreb.
26. Pranjković, Ivo (1996), *Temeljna načela jezične pravilnosti*, Kolo, Zagreb, 5, 4: 5–12.
27. Pranjković, Ivo (1998), *Sintaktičko ustrojstvo*, u: Hrvatski jezik, red. Mijo Lončarić, Opole.
28. Raguž, Dragutin (1997), *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb.
29. Sawicka, Irena (1978), *Primedbe u vezi sa kategorijom posesivnosti kod prideva*, *Suvremena lingvistika*, Zagreb, 17–18: 3–7.
30. Seiler, Hansjakob (1983), *Possession as an operational dimension of language*, Tübingen.
31. Silić, Josip, Rosandić, Dragutin (1979), *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb.
32. Simeon, Rikard (1969), *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I–II, Zagreb.
33. Stevanović, Mihailo (⁵1989), *Savremeni srpskohrvatski jezik, gramatički sistemi i književnojezička norma*, I, Beograd.
34. Stojanović, Smiljka (1996), *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd.
35. Tafra, Branka (1993), *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Zagreb.
36. Tafra, Branka (1995), *Jezikoslovna razdvojba*, Zagreb.
37. Težak, Stjepko (1990), *Hrvatski naš svagda(š)nji*, Zagreb.
38. Težak, Stjepko (1995), *Hrvatski naš osebjuni*, Zagreb.
39. Težak, Stjepko, Babić, Stjepan (¹¹1996), *Gramatika hrvatskoga jezika*, priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Zagreb.
40. Weber, Adolfo (Tkalčević) (1859), *Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije*, Beč.
41. Žic-Fuchs, Milena (1991), *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku, Zagreb.

Possessive adjectives and expression of possession

This text discusses about semantic types of adjectives and their description in Croatian grammatical literature and schoolbooks. Particular attention is made to possessive adjectives from syntactic and semantic standpoint.

Second part of this text discusses rules of possessive adjective use and possessive case use, and warns that insisting on use of possessive case instead of possessive adjective may in many cases annihilate relevant differences between them.

Ključne riječi: posvojni pridjevi, pridjevi, semantički tipovi
Key words: possessive adjectives, adjectives, semantic types